

Židovka z Prahy v Americe (Vzpomínka na pražskou židovskou obec)

Yveta Tausinger-Shanfeldová

Když se to tak vezme, být česká Židovka v Americe je vlastně docela židovská situace. Jedno z velkých témat judaismu je přece věčné hledání (protože věčné ztrácení) domoviny, nějakého Jeruzaléma, kde už není nic než zřícenina Chrámu. Denodenní snění narušuje chod našich životů, ať už v kterékoliv zemi, snad i v té vysněné – nevím, sama jsem nikdy v takové nebyla. Ale ať už zakotví kdekoliv, Žid je zatížen dvěma vlastmi, nebo žádnou, nebo taky třemi, a to je zlé. Háček vězí nejen v rozporuplnosti pocitů Židů vůči většinové společnosti, přímo či nepřímo úměrné pocitům hlavního proudu vůči Židům, ale hlavně v pocitech, které Židé chovají sami vůči sobě. Zatímco každý takový poměr kolísá s každíčkou změnou počasí, rozpornost zůstává jedinou konstantou. Staré otázky dobra a zla, kdo není Žid, kdo je a co to vlastně znamená, nebo čím to, že tak dlouho přežíváme, zůstávají bez odpovědi.

Ale být česká Židovka v Československu byla vlastně taky docela židovská situace, třeba už tím, že ji nás zas tolik nezažilo. Za komunistů bývalo židovství sice taky rozporuplné, ale přitom prosté. Hitler vyhubil 85 % českých Židů, a tak i nás, té „druhé generace“, bylo málo. Členů Židovské náboženské obce bylo ještě méně. Z důvodů taky poměrně prostých.

Buď jste nevstoupili, protože jste se zdráhali vstoupit na oficiální členskou listinu a stát se tak snadným terčem Ministerstva vnitra, kterému se nelíbilo žádné náboženství, a židovské ještě míň. Ještě by si mysleli, že jste sionista, a sionismus byl něco jako satanismus.

Anebo jste nevstoupili ze stejného důvodu, ale s malou obměnou: abyste se nestali snadným terčem fízlů přímo na obci. To ovšem jenom než jste uhodli, kdo je kdo. Židovská náboženská obec se nakonec ani moc nelišila od jiných československých organizací. Tahle hra na slepou bábu občas nabírala vysoké obrátky, ale jestli ten překážkový běh byl více méně pouze věcí cviku, udělali jste to, co udělali naši: přihlásili sebe i děti, zaplatili minimální roční poplatky a plnou parou se zapojili do židovského života v Praze.

Ovšem i bez členství se dalo chodit na bohoslužby do Jeruzalémské synagogy, liberální tím, že ženy seděly na balkoně a ne za tlustou zdí jako v ortodoxní Staronové (kam tehdy chodili hlavně němečtí turisté) a že jsem v ní na svátek chanuka směla hrát při bohoslužbě na harmonium. Když jsem nehrála, pozorovala jsem malý hlouček věřících. Snad ne úplně věřících, ale aspoň se modlících. Já hebrejsky neuměla. Mo-

dlitební knížky byly v zrcadlovém vydání, jenže to byla hebrejšťina na jedné stránce a švabach na druhé. Občas přišlo i pár jiných dětí z „kile“. Jinak jen hrstka starých lidí. Ti plakali. „Proč brečí?“ ptala jsem se maminky, přesto, že jsem to stejně věděla. „Jom Kipur je smutný,“ vysvětlovala mi, „a oni vzpomínají na zemřelé.“

To jsem znala z obce. Skoro každý dospělý měl na předloktí vytetované číslo. Jenom naši ne. Maminka se s rodiči a sestrou schovávala na Slovensku v horách. Měli neuvěřitelné štěstí. Jen babička, bratrance a sestřenice, tety, strýcové a maminčin milý zahynuli v Osvětimi, Terezíně, v horách anebo jako partyzáni. Můj otec vyrostl v Rumunsku, ale s československým občanstvím. Němci je na čas nechali na pokoji jako občany cizího státu a zbytek války rodina přežila v nějakém bukurešťském sklepě. Většina lidí z obce takové štěstí neměla. Tak třeba šéfredaktor *Židovského věstníku* Rudolf Iltis měl zúžený jícen, následek šoku, který utrpěl, když jednou u polívky v koncentráku zjistil, že jí krysí ocásek. Nebo jeho sekretářka, paní Holubová, měla kdysi dvě malé děti. Obě zahynuly v plynové komoře. Ještě po třiceti letech plakala, když vyprávěla, jak chtěla jít do plynu s nimi, ale manžel ji na kolenu prosil, aby to nedělala. Paní Hoffeová, která na obci pracovala v kuchyni, chodila hned po válce na nádraží k vlakům hledat dceru, než jí jedna známá řekla: „Jděte domů, paní Hoffeová, vaši dceru zastřelili Němci.“ Paní Seidlová, Hančina maminka, si z lágru přinesla berle. Pánovi v elegantním šedivém klobouku jsme tajně přezdívali „hroznový“, protože nám dával hrozny, ale do templu s námi nešel. Říkal: „Co bych tam dělal? Kde byl Bůh, když mi zabili syna?“ Pan Benda přežil a jeho manželka taky. Vyprávělo se, že se zbláznila a že ho bije. Ale on se o ni věrně staral. Bratra měl v Izraeli, ale nikdy nedostal povolení k návštěvě. Pan Roth ztratil v lágru celou rodinu. Aspoň myslím. Jako většina starších členů obce, i pan Roth se narodil v Mukačevu v době, kdy patřilo k Československu. Zůstal sám. Nebylo veselejšího, štědrějšího, hodnějšího a optimističtějšího člověka. Hezky zpíval, byl nábožně založený a znal spoustu jidiš písniček a hebrejských modliteb, které učil i nás děti. Podle politické situace byla naše malá skupinka střídavě povolená nebo zakázaná. Jednou jsme zpívat směli, pak zas ne, a někdy jsme dokonce směli podnikat jednodenní výpady za krásami přírody. To se užilo. Taky přišlo kraťounké období, kdy nás směl učit o náboženství a o svátcích. Někdy v sedmdesátých letech si vzal mladou muzikoložku, se kterou založil soubor Mišpacha. Ta kvete dodnes, i když se teď spíš skládá z dospělých členů a několika sympatizantů a je známá svými koncerty a nahrávkami. Hana Rothová ji však už nevede. Asi před dvěma lety zemřela, a rok po ní sám Mickey, do konce života veselý a mladistvý. Mišpachu vede jeho dcera Helenka, jedna z hrstky ortodoxních žen v Čechách.

Na židovské svátky, chanuku, tišebov a purim, obec pořádala večírky. Umělců, kteří na nich za dob hlubokého komunismu vystupovali, Židů i sympatizantů, bylo až kupodivu. (Sympatizant Jan Werich občas zašel i na oběd, po kterém mu paní Andresová usmažila palačinky.) My děti jsme přispívaly k programu. Já hrála na klavír, Jirka Hošek na cello, Lenka Hartlová zpívala. Zábava v hlavním sále potom pokračovala.

čovala a my jsme se jako šílenci honili renesančními chodbami obce. Všechno jsme věděli a všechno bylo hrozně k smíchu. Zabrousili jsme i do třetího patra, kde se asi dvě desítky studentů bavily nad jídlem, izraelským vínem vyškemraným od úřadů, před dohlížejícím podroušeným příslušníkem, který obtěžoval dívky.

Ze všeho nejlepší byl oběd ve všední den, s Werichem nebo bez. Z konzervatoře jsem to měla kousek a na obci jsem jedla skoro denně. Už si pamatuji jen paní Hoffeovou a paní Andresovou, vládnoucí masné košer kuchyni, kam nesmělo nic mléčného. Číšníci jsme odevzdali stravenku a zasedli k dobrému českému košer obědu. Buď u stolu pro děti a studenty, anebo s našima (maminka pracovala v ekonomickém oddělení a ve *Věstníku*, otec v kuchyni a v kultovém oddělení), kde různě sedávali třeba pan Roth, pan Benda nebo pan Neumann. Vyprávěli například, jestli se podařilo sehnat maso (košerák v Československu byl v Košicích, odkud se maso vozilo. Werich říkal: „Co máte s tím košer masem? To v Americe vezmou kus masa z obchodu, něco nad ním zabrumlají a už je zázrak.“). Ani příprava na svátek pesach nebyla jednoduchá. Úředníky bylo třeba uprosit, aby dovolili dovézt jídlo a náboženské náčiní z Izraele. Maminka časem vyvinula uprošování ve zvláštní umění. Úředníci nejen kapitulovali a většinu povolili, ale to už je maminka dohnala k slzám. Pak si o tom rodiče u stolu povídali, jen si dávali pozor, jestli není poblíž nějaký fízl. Pan Neumann si k nám jednou přisedl s obzvlášť nadšeným výrazem.

V Maislovce uviděl dva vousáče v černém, tehdy v Praze poměrně vzácné. Nenápadně se k nim přitočil a spiklenecky zašeptal: „Wus macht der Jid?“ Byli z New Yorku a do Prahy se přišli podívat za Golemem. Pan Neumann, šames ze Staronové synagogy, je místo za Golemem zavedl na obec. Taky měli hlad. Ptali se, jestli náš chleba pochází z košer pekárny. Nic nechápali. Ani nás, ani naši situaci. A snad ani svou, a jedině tím mi byli aspoň trochu sympatičtí. Odešli s nepořízenou, pochopitelně. Dodnes mi vrtá hlavou, kde a co asi ten den v socialistickém Československu jedli, co uznali za opravdu košer. Byli příznakem světa, který se samolibě nazývá „svobodný“. Když jsem v něm po letech sama zakotvila, uvízla jsem na mělčině staré obehnané pravdy, že všechno je jinak. Svou nábožností mi američtí Židé, z nichž většina nemá číslo vytetované ani na paži ani v podvědomí, připadají víc jako Američané než jako Židé. Svou českou zdrženlivostí mi čeští Židé připadají hrozně židovští. Kde jinde než mezi českými Židy by se mohla zrodit anekdota o tom, jak se malý Moric o Vánocích ptá tatínka, „A tatínku, gójové mají taky Ježíška?“ Jak to tedy vlastně bylo? A je? Je to stejné? Jiné? Zmizela rozpornost, nebo se jen posunulo její ohnisko?

Anebo je to prostě otázka změny bydliště? A toho, že místo pobytu českých Židů se mezitím taky proměnilo? A že konstanta nejistot není nakonec jen židovskou výsadou? Nedávno jsem se o téhle problematice bavila v Praze se třemi historiky, dvěma z nich židovského původu. Třetí se zvědavě ptal, jaké to vlastně je být Žid, co je to za pocit, za svět, prý si to vůbec neumí představit. Jedna odpověď zněla: „Vždycky tu byla strašná snaha nelišit se.“ Proč, to neřekl. Jeho kolegyně nám místo odpovědi

vyprávěla, že má dva pokřtěné syny a jednoho z nich začne posílat do Židovské školy v Praze. Prý mu to udělá dobře. Nakonec jsme skončili u Ignáta Hermanna. „Cože, to byl taky Žid?“ zeptala jsem se. „No jistě,“ řekl ten nelišící se pán. „Kdo jiný by napsal román s titulem *U snědeného krámu*?“